

**Universitat de les
Illes Balears**

**Títol: L'ESCENARI ECONÒMIC MUNDIAL SEGONS JOSEPH
STIGLITZ**

NOM AUTOR: Toni Llabrés Ramon

Memòria del Treball de Fi de Màster

Màster Universitari de Filosofia
(Especialitat/Itinerari d _____)

de la

UNIVERSITAT DE LES ILLES BALEARS

Curs Acadèmic 2014/2015

Data 17/04/2015

Signatura de l'autor

Nom Tutor del Treball Bernat Riutort Serra

Signatura Tutor

Nom Cotutor (si escau)

Signatura Cotutor

Acceptat pel Director del Màster Universitari de Filosofia

Signatura

ÍNDIX

1. Introducció.....	3
2. Una globalització asimètrica.....	4
3. Els 90, auge i desregulacions.....	8
3.1 Estat versus Mercats.....	13
4. La Gran Recessió.....	18
4.1 El deute com a mode de vida.....	21
4.2 L'Estat de Benestar.....	26
4.3 Frenar la sagnia.....	27
4.4 La ciència econòmica.....	30
5. Els nous rendistes.....	32
6. Conclusió.....	33
6.1 Perspectives de futur.....	35
Bibliografia.....	37

1. Introducció

En el present treball d'investigació comentaré varis llibres del prestigiós economista nord-americà Joseph Stiglitz. Es tracta d'un reconegut economista seguidor de les tesis keynesianes i preocupat per fer del món un lloc més just i sostenible. Guanyador del premi Nobel de l'any 2001, és reconegut internacionalment, i ha destacat, junt amb Paul Krugman, per ser un crític de les polítiques d'austeritat que s'han vengut aplicant en aquesta darrera crisi, sobretot a Europa, i que segons ell han fet que aquesta fos més llarga i forta del que hauria estat altrament.

El tema de la crisi és sens dubte un dels motius pels quals he elegit un autor com Stiglitz. Una crisi tan greu i que tant de temps fa que dura, que ha afectat els projectes vitals de tantíssima gent, especialment a la gent de la perifèria europea. I com pretenc mostrar, Stiglitz és molt clar pel que fa a les causes d'aquesta crisi, així com també a la millor manera per sortir-ne el més aviat possible. I no gensmenys, a les polítiques necessàries per evitar que en el futur es produeixin més crisis com aquesta.

Així, al llarg del treball comentaré críticament tres llibres escrits pel nostre autor: *El malestar en la globalización*¹, on ens parla de les desigualtats i injustícies que s'han produït en el procés de globalització de l'economia capitalista, *Los felices 90*², on conta l'auge econòmic que es produí als 90, juntament amb les desregulacions que conduirien a futures crisis, i finalment el llibre *Caída libre*³, on el tema principal és la gran crisi que començà a l'any 2008. El meu objectiu és fer un repàs al que Stiglitz ens explica en aquests llibres, tot intentant entendre l'actual situació econòmica i política mundial. Per aquest motiu, no em centraré exclusivament en aspectes econòmics, sinó que els polítics per força tendran el seu paper. I és que estic convençut que ni es pot entendre l'economia sense fer esment a la política, ni es pot entendre la política sense considerar l'economia. Procuraré, idò, treure l'entrellat de les complexes relacions econòmiques i polítiques que avui governen el món.

Abans de començar amb el treball pròpiament dit, vull dir qualque cosa sobre la metodologia de Stiglitz. Com ja he indicat es tracta d'un autor que reivindica Keynes. Favorable, com mostraré al llarg del treball, a la intervenció del govern en els mercats per mirar d'evitar o al manco reduir els errors i desigualtats a que tendeixen inexorablement els mercats. Lluny, idò, de les creences neoclàssiques ingènues sobre l'eficiència dels mercats. És del tot conscient que aquests ben sovint

1 Stiglitz, Joseph. 2004. *El malestar en la globalización*. Santillana. Madrid.

2 Stiglitz, Joseph. 2003. *Los felices 90. La semilla de la destrucción*. Taurus. Buenos Aires.

3 Stiglitz, Joseph. 2011. *Caída libre. El libre mercado y el hundimiento de la economía mundial*. Punto de lectura. Madrid.

fallen, d'aquí la necessitat de bones mesures polítiques i regulatòries per mirar de minimitzar aquests errors, així com les desigualtats que tendeixen a reproduir. No obstant, també afirma que creu en els mercats i en la seva capacitat per generar riquesa. És de l'opinió que per a que els països subdesenvolupats puguin créixer i fer sortir les seves poblacions de la pobresa és necessària l'acció dels mercats, sempre ben regulats. No ens trobam idò davant d'un autor socialista. Ell mateix es considera partidari de la tercera via, entre el capitalisme extrem i el socialisme. Al llarg del treball tornaré a tractar aquestes qüestions.

2. Una globalització asimètrica

El tema del llibre *El malestar de la globalización* és, com deixa entreveure el títol, el procés de progressiva interdependència de les economies de tot el món. Ens defineix la globalització com precisament aquest procés en que les economies dels distints països han esdevingut interconnectades, produint-se alhora un gran augment de les comunicacions i dels intercanvis comercials de tot tipus. Avui l'economia és més internacional que mai, i això pot ser una oportunitat per a molts països de desenvolupar-se i créixer. No obstant, en aquest procés uns països, o potser és millor dir uns sectors d'alguns països, han sortit guanyant més que d'altres, imposant el seus interessos baix belles retòriques de progrés, llibertat i riquesa.⁴

Per començar, Stiglitz ens parla de la importància que han tengut vàries institucions internacionals alhora de configurar la manera com molts països han obert els seus mercats. Recordem que aquestes institucions són sobretot el banc mundial i el Fons Monetari Internacional. Oficialment, el banc mundial s'ocupa d'eradicar la pobresa, mentre que l'FMI s'ocupa de garantir l'estabilitat. Però la veritat és que aquests institucions en les tres darreres dècades s'han encarregat d'obrir a tota pressa els mercats dels països manco desenvolupats econòmicament per a que els capitals occidentals hi poguessin entrar a fer negocis.⁵

Stiglitz diu que és partidari d'obrir els mercats per a facilitar l'entrada de béns i capital estranger. De fet, creu en uns mercats internacionals i rebutja explícitament els proteccionismes localistes. Creu que l'obertura dels mercats a nivell internacional és bo per a tothom, sempre i quan es liberalitzin adientment. És per això que critica com s'ha duit a terme la liberalització de molts països d'Àsia i d'Europa de l'est. Creu que es va imposar a països com Rússia, Ucraïna o Tailàndia una liberalització dels seus mercats de forma massa violenta i ràpida. S'hauria d'haver fet de forma

4 Stiglitz, Joseph. *El malestar en la globalización*.

5 *Op. cit.*

més progressiva i regulada. Si s'hagués fet així les crisis que haguessin patit haguessin estat menors. I és que s'ha de recordar que a finals de la dècada dels 90 aquests països sofriren unes greus crisis financeres, provocades en bona part pels moviments de capitals especuladors, que els atacaren. Aquestes ingents quantitats de capital entren en un país quan veuen una oportunitat de negoci, però en surten escapats tot d'una que veuen una mínima senyal de crisi, provocant estralls. En aquests casos, els especuladors baixistes varen com a mínim aprofundir les crisis que varen sofrir aquests països. Això sí, una vegada es va produir la crisi aprofitaren per tornar a entrar i fer el negoci del segle adquirint actius molt per davall del seu valor real.⁶

Stiglitz afirma que si les institucions internacionals haguessin planejat l'obertura de capitals d'aquests països s'haurien pogut evitar en bona mesura aquestes crisis. Tant és així que països que no seguiren els consells de l'FMI i el BM, com Polònia i Xina, varen poder esquivar la crisi. El fonamentalisme de mercat d'aquestes institucions, en part ingenu i en part interessat, va fer que imposassin unes polítiques que varen acabar sent molt perjudicials per als països afectats, alhora que asseguraven els interessos econòmics d'Occident. En tot moment es preocuparen més per mantenir la inflació baixa i liberalitzar, que no per estimular el creixement i l'ocupació.⁷

A més, una vegada provocada la crisi en països com Tailàndia o Rússia, l'FMI condicionà la seva ajuda, o millor dit el seu rescat, a que aquests països duguessin a terme uns processos de reestructuració de les seves economies i que aprofundissin en la liberalització dels seus mercats. Tot plegat un autèntic despropòsit, que afegí aigua al banyat. I és que el concepte de reestructuració fa referència sobretot al procés de retallades en la despesa pública, la qual cosa suposa un agreujament en la situació de països que sofreixen una crisi. Des de Keynes se sap perfectament que en situacions de crisi s'han de dur a terme polítiques d'expansió de la despesa pública, ja que la inversió governamental és una mesura anticíclica eficaç, que ajuda a sortir més aviat de les crisis i a que aquestes siguin manco greus.

No obstant, l'FMI imposa tot el contrari d'aquestes mesures. Retallades de la despesa pública, pujada dels tipus d'interès, etc. Amb l'ajuda de la falsa ideologia dels mercats eficients, que s'ha d'entendre com el discurs que cerca imposar els interessos de les elits d'Occident, s'imposaren aquestes polítiques. L'FMI les posà com a condició dels rescats. Aquí podríem parlar també de la doble vara de mesurar dels governs occidentals, que recomanen als altres el que al final ells mateixos no fan. I és que Stiglitz posa l'accent en que als països subdesenvolupats se'ls exigí unes polítiques de liberalització que sovint a Occident no es duen a terme. Per exemple, se'ls demanà que

6 *Op. cit.*

7 *Op. cit.*

eliminassin les ajudes i subvencions a tots els sectors de llurs economies, quan no hem d'oblidar que tant la Unió Europea com els Estats Units ajuden el seu sector agrícola. I no només això, també les retallades a nivell local són menors que les que es proposen a fora. Per exemple, s'intentà privatitzar la Seguretat Social d'aquests països, anant més lluny en aquesta direcció del que s'ha anat fins ara a Occident, tot i que personalment no tenc gens clar el que acabarà passant aquí a ca nostra en aquest sentit. Inclús allà s'imposà un tipus de canvi alt en les seves monedes i un tipus d'interès alt, que són mesures que a ca nostra no se solen imposar quan hi ha una depressió.⁸

Tot plegat posa ben al descobert el fals missatge de l'eficiència dels mercats, tot i que Stiglitz remarca que molts dirigents de l'FMI i el BM creien realment en aquest discurs. Com és del tot obvi, és un discurs legitimador dels interessos occidentals, especialment dels interessos de l'elit financera, però no es ni de bon tros la millor política econòmica possible, com mostren els fets. I en aquest sentit els fets parlen ben clar. El paradigma neoclàssic que emfatitza la creença en uns mercats que s'autoregulen, en els quals tota influència política només pot dur a desestabilitzar-los, es va aconseguir imposar al llarg de la dècada dels 70. A partir dels 80, curiosament, les economies de tot el món han viscut greus crisis financeres de manera bastant recurrent. Ja a la dècada dels 80 es produïren crisis a Sudamèrica, als EEUU i a Europa. Als 90 hi hagué les grans crisis d'Àsia i Rússia, entre d'altres. L'any 2000 s'estrenà amb el col·lapse de la bombolla de les punt com, i al cap de bens pocs anys es produí la Gran Recessió, que començà l'any 2007 i que encara dura, essent la pitjor crisis d'ençà de la Gran Depressió del 1929.

Com veim, des que es va aconseguir imposar el paradigma neoliberal les crisis financeres han estat una constant. La qual cosa sobta més si ho comparem amb l'època daurada del capitalisme, després de la segona guerra mundial, quan l'economia cresqué de manera decidida. Fou l'època precisament en que el paradigma keynesià fou majoritari. Era un keynesianisme molt rebaixat, interpretat amb les lents de la teoria neoclàssica. Però així i tot es trobava més a prop de les idees de Keynes que no el neoliberalisme que més tard esdevendria hegemònic. Precisament això fou el que canvià als 70, quan els interessos del gran capital iniciaren una gran ofensiva en distints àmbits per substituir el keynesianisme per un paradigma més en acord amb els seus interessos particulars. Així va ser com de l'època daurada del capitalisme regulat, passàrem a l'època del capitalisme financiaritzat liberal, en que s'ha prioritzat la desregulació per a que el capital financer campí per tot el món al seu gust, imposant la seva llei. El resultat ha estat manco creixement i més inestabilitat, que es tradueixen en forma de crisis cada pocs anys. Ara, a més, el paradigma keynesià és vist per

⁸ *Op. cit.*

molts com quelcom completament impensable, com una heretgia digna de ser perseguida. Poc els importa que justament quan era hegemònic l'economia funcionàs millor. I el pitjor de tot és que no sembla que aquesta darrera gran crisi suposí un canvi de paradigma, ni a nivell acadèmic ni encara manco a nivell polític.

Tornant al tema dels rescats dels països en crisi, el punyent Stiglitz ens recorda que les ajudes a Rússia concretament formaven part d'una estratègia política que cercava mantenir Boris Yeltsin al poder. Recordem que en aquella època feia ben poc temps que la URSS havia caigut, deixant enrere el comunisme i l'enfrontament amb els EEUU per l'hegemonia mundial. Per tot això, als EEUU li interessava que Rússia es continuàs dirigint cap a una economia capitalista, allunyant-se del seu passat més recent, amb un govern que no cercàs l'enfrontament directa amb Washington. El rescat, idò, s'ha d'entendre més en aquesta línia. Stiglitz afirma que Rússia econòmicament parlant no necessitava el rescat per sortir de la crisi. Recordem que es tracta d'un país molt ric en recursos naturals. I de fet, encara que hagués necessitat el rescat aquest li hagués estat ben poc útil tal com es va produir. Aquí Stiglitz de manera tragicòmica ens conta com aquell rescat al cap d'un temps rècord de dos dies va acabar en comptes privats de Suïssa. Comptes que pertanyien als gran oligopolis que ja s'havien beneficiat enormement de la transició de Rússia cap a l'economia de lliure mercat, quan es produí la privatització de grans empreses, sobretot del sector energètic, abans propietat de l'Estat. Al final, idò, aquests oligopolis i les elits afins varen ser les rescatades. Mentrestant el seu país i la major part de la població sofria la misèria de la crisi.⁹

En definitiva, Stiglitz critica durament aquest estat de coses. La globalització s'ha duit a terme de manera injusta i excessivament asimètrica, sempre a favor dels països més rics, els grans guanyadors. Però Stiglitz no és del tot pessimista i creu que es poden fer coses per arreglar el que s'ha fet malament. Recordem que creu que la globalització pot suposar una millora de vida per a gent dels països més desfavorits. Per aquest motiu insisteix en la necessitat de tornar a regular l'economia, tant a nivell nacional com internacional. Una bona regulació és fonamental per assegurar el bon funcionament de l'economia de mercat.¹⁰ Més endavant tornaré sobre aquest punt de les regulacions, ja que és un tema clau per a Stiglitz. Al llarg de tots els llibres que he consultat repeteix una vegada i una altra la importància de les regulacions per evitar els errors del mercat.

Els mercats, per molt que creguin els il·lusos neoclàssics, són fal·libles, imperfectes i

9 *Op. cit.*

10 *Op. cit.*

asimètrics. De fet, es pot ben dir que tot sistema és fal·lible i imperfecta. Els únics que possiblement no ho saben són la majoria d'economistes *mainstream*. Diria que el sentit comú i tot és perfectament conscient de la fal·libilitat d'una institució com els mercats. Per tot això és necessari que el govern els reguli, evitant segons quins tipus d'especulació, per exemple. No oblidem que els especuladors poden fer molt de mal als països en crisi, quan tots junts aposten en contra seu.

Stiglitz arriba a proposar la creació d'un Banc Central a nivell mundial i la creació d'una divisa mundial. La qual cosa no és només una suggerència de Stiglitz. Molts altres autors ho han proposat, des de fa temps. El mateix Keynes ho va defensar. D'aquesta manera es podrien regular millor les transaccions internacionals, alhora que es podria emetre moneda anualment o en períodes de crisis per ajudar als països desfavorits a créixer. A més, en temps difícils es podria estimular l'economia mundial, afavorint la demanda agregada, la qual cosa contribuiria al creixement mundial.

I com no podia ser d'altra manera, proposa també la profunda reforma de les actuals institucions econòmiques internacionals, l'FMI i el BM. Com ja he dit, aquestes institucions en les darreres tres dècades han adoptat una visió massa liberal, que a la pràctica s'ha vist que era del tot falsa. Una visió que en el fons amagava uns interessos determinats. Si volem que la globalització i l'economia mundial siguin més justes i pròsperes aquestes institucions han de canviar de polítiques, i pensar més en afavorir el desenvolupament dels països amb problemes. De fet, aquest objectiu era més pròxim al de l'FMI original, quan va ser creat en una època en que el pensament de Keynes tenia més influència¹¹. El mateix Keynes volia unes institucions internacionals que afavorissin els països amb més problemes, encara que amb el temps la *Realpolitik* i els interessos dels grans poders s'hagin acabat imposant.

3. Els 90, auge i desregulacions

El llibre *Los felices 90* conta les vicissituds de l'economia durant la dècada dels 90, centrant-se sobretot en els Estats Units. Stiglitz repassa els fenòmens econòmics més importants de la dècada, entre els quals destaquen el gran creixement i les no manco grans desregulacions, la qual cosa, com veurem, duria a futures crisis, segons afirma.

Per començar, ens conta com a la dècada dels 90 el sector financer guanyà en volum i en poder. És un fenomen que ve de més enrere, però és correcta afirmar que als 90 encara agafà més força, seguint així i forçant les tendències que començaren dècades anteriors. En aquest context les

¹¹ *Op. cit.*

grans institucions que es dediquen a les finances guanyarien protagonisme. Estic pensant en els grans bancs, les grans asseguradores i els grans fons d'inversió, que mouen quantitats ingents de capitals per tot el món, segons les previsions de rendibilitat. Són capitals que poden entrar i sortir amb gran facilitat, de manera que el fet que avui entrin no assegura que passat demà continuïn. Pot ser ben bé que surtin ben aviat si així consideren que els convé, provocant d'aquesta manera autèntics estralls en els sectors afectats, degut a les sortides massives.¹²

A banda d'això, aquestes conductes també suposen una major inestabilitat general del conjunt de l'economia. S'ha de tenir en compte que aquests fons d'inversió cerquen alts rendiments des del primer moment. Miren molt el curt plaç. I si bé és cert que les grans empreses actuals necessiten grans vies de finançament, de manera que aquestes institucions poden complir aquesta funció, s'ha de dir que el fet de mirar tan el curt plaç i el benefici ràpid pot causar problemes en el conjunt del sistema econòmic. Si les empreses que controlen per tenir una mica més de beneficis han d'engegar una part dels treballadors o els han de tenir cobrant el mínim, no dubtaran gens en fer-ho. O si han d'engegar els treballadors més veterans, que són els que més experiència tenen però també els que més guanyen, per substituir-los per jovenets que cobraran manco, no dubtaran en fer-ho. Això a llarg plaç pot no ser bo per a les empreses, ja que estan descuidant treballadors eficients just per mirar de guanyar una mica més. Està clar que poden perdre competitivitat i eficiència a la llarga. A més, això fa que els llocs de treball siguin manco estables i més escassos, la qual cosa no cal dir que suposa un greu problema des de tots els punts de vista.

Personalment, som conscient de la necessitat de vies d'inversió i finançament en les grans empreses actuals, que necessiten de grans sumes de capital per funcionar, però el gran auge del que ha gaudit el sector financer, unit a la seva desregulació, estic convençut que duu necessàriament cap a la inestabilitat. I això que no he parlat dels fons especulatius, que amb els seus atacs són capaços de tirar per terra economies nacionals senceres. Basta recordar la crisi asiàtica del 97, de la que més amunt he parlat, en que els especuladors jugaren un paper clau alhora de tirar per terra un país com Tailàndia.¹³

El món financer és del tot procliu a excessos de tot tipus, raó per la qual es fa ben necessari regular-lo de forma òptima. Sempre es trauran de la màniga qualche nou producte complex, de conseqüències incertes, per mirar d'augmentar els beneficis. El problema és que en la dècada dels 90 es féu tot el contrari i es desregulà el sistema financer, de manera que poguessin campar al seu aire. Fou una gran victòria per al gran capital, però una gran derrota per a la ciutadania. Les grans

12 Stiglitz, Joseph. *Los felices 90...*

13 *Op. cit.*

regulacions que s'establiren després del crack del 29, quan la memòria del que succeí era fresca i es tenia consciència de la necessitat d'evitar alguns excessos, es tiraren per terra. Per exemple, s'eliminà la famosa llei Glass-Steagall. Aquesta llei implantada després de la Gran Depressió, separava els bancs que es dedicaven a invertir, i els bancs comercials, que es dedicaven a captar depòsits i a donar crèdits. D'aquesta manera, es limitava el risc sistèmic, tot protegint els depòsits de la gent. En canvi, després de la supressió de la llei, ja tots els bancs podien dedicar-se a invertir i a especular amb una part dels doblers en depòsit. No cal dir el risc sistèmic que això suposa. Per tant, es pot concloure que l'eliminació d'aquesta llei suposà una gran victòria per al capital financer.¹⁴

Un altre exemple clar de l'immens poder que adquirí Wall Street és el fet que en aquests moments un treballador a sou paga més impostos que el que paga el rendiment del capital. La desproporció i la injustícia d'aquesta llei és tal que inclús s'han aixecat algunes veus crítiques dins de Wall Street. Recordem l'inversor multimilionari Warren Buffet, que afirmà que no era correcta que la seva secretària pagàs més impostos que ell, que per cert és una de les persones més riques del planeta. A més, de forma totalment correcta, afirma que això era el resultat d'una lluita de classes que guanyà la classe a la que ell pertany. Molts marxistes no han parlat tan clar com ell.

Amb tot, l'escenari que ens dibuixa Stiglitz de la dècada dels 90 es compon d'un capital financer més fort, més desregulat i més lliure d'anar pel món. El resultat és una economia més inestable, i una major propensió a crisis i a bombolles, així com una major polarització de la societat.

Per parlar d'una qüestió més concreta on es deixa veure el que acab de dir, podem recordar la bombolla de les punt com. Segons el nostre autor, aquesta bombolla fou el resultat de les desregulacions que es produïren al llarg de la dècada dels 90 a varis sectors com el financer, el de les telecomunicacions o el de la contabilitat. També a un fet com la gran acumulació de capital que es produí gràcies als beneficis elevats de les grans empreses als anys 90, gràcies al creixement general d'aquesta dècada. Si a això hi afegim que els impostos sobre plusvàlua descendiren i que els sous no pujaren en relació amb els beneficis, entendrem que hi hagués disponible una gran quantitat de líquides apunt per invertir.¹⁵

I el lloc més apetitós on dirigir el capital a la recerca de rentes en aquells moments fou el sector de les telecomunicacions i de les noves tecnologies, que tant havien crescut. Tampoc no hem d'oblidar la revolució que suposà per a la societat el desenvolupament d'aquestes noves tecnologies, que adquiriren una gran importància en tot d'àmbits. Inclús n'hi havia que parlaven d'una Nova

14 *Op. cit.*

15 *Op. cit.*

Economia, on el sector predominant seria precisament el de les noves tecnologies. Segons aquests gurús una característica de la nova economia era l'augment de la productivitat, així com el major creixement. Tant és així que alguns fins i tot deien que les crisis ja eren cosa del passat. Que estaven en una nova època on el creixement seria continu. Entre una cosa i l'altra es produí una gran bombolla en el sector de les telecomunicacions que, com passa amb totes les bombolles, acabà explotant. Es produí una gran pèrdua de valor, i al final l'explosió acabà afectant la resta de l'economia.¹⁶

Així, la dècada començava ben prest amb una bombolla, tot i que no seria tan important com la que hi hauria uns quants anys més tard. Més avall en parlarem. El que volia mostrar era el marc general d'instabilitat propi de l'economia actual, causat per una sèrie de polítiques de classe encaminades a defensar uns interessos molt particulars. El resultat d'aquestes polítiques, com ja he dit, foren una major instabilitat econòmica, un augment de l'atur, una precarització del treball, així com un gran augment en la desigualtat.

Ja he parlat del que fa referència a la instabilitat econòmica, propi d'una economia tan financeritzada i desregulada. Pel que fa a l'increment de l'atur, a la precarització del treball i a la major desigualtat, Stiglitz també en parla de forma crítica. Pel que fa a l'increment de l'atur, ens diu que pot ser un procés normal tenint en compte el gran augment de la productivitat causat per la innovació tecnològica. Això fa que siguin necessaris manco treballadors. I no només això. També ha fet que l'estabilitat laboral hagi desaparegut. Allò tan tradicional com el fet de tenir una feina per a tota la vida repeteix varies vegades que forma part del passat. El feroç mercat laboral d'avui ja no permet una tal cosa. D'aquí que remarqui la importància de la formació contínua, i de la capacitat de la gent per anar trobant i aprenent distintes feines al llarg de la vida. Som de l'opinió que aquesta pèrdua d'estabilitat laboral pot ser negativa per als treballadors, que com a mínim veuran caure la seva qualitat de vida, així com una major angoixa i incertesa de futur.¹⁷ Fóra bo crear mesures polítiques que dificultassin l'acomiadament dels treballadors en empreses amb beneficis. Clar que això suposaria anar en direcció contrària a les darreres reformes laborals que s'han aprovat en països com Espanya, per exemple.

I igualment criticable és el fet del gran augment de la desigualtat que s'ha produït als països occidentals en general i a EEUU en particular en els darrers 30 anys. És evident que aquest fenomen està estretament relacionat amb l'augment del poder de les classes altes que s'ha produït en el

¹⁶ *Op. cit.*

¹⁷ Un fenomen com la deslocalització també ha influït en l'empitjorament de les condicions del treball dels països occidentals.

període, la qual cosa ha fet, com he dit abans, que hagin de pagar manco impostos, per exemple. El capital avui en paga manco que el treball, un fet del tot indicador. A això se li ha de sumar el fet que en els darrers anys els sous s'han estancat, així com també les prestacions d'atur i les jubilacions. El poder de compra de la majoria de treballadors s'ha vist negativament afectat, mentre que els beneficis de les empreses ha crescut. La qual cosa significa que la majoria de treballadors han perdut riquesa en relació amb els empresaris.¹⁸

Per suplir aquesta mancança molta gent ha vist com necessitava recórrer de cada vegada més al crèdit de cara al consum. Això ha provocat un major augment de l'endeutament de bona part de la població, en benefici dels nous rendistes financers, que cobren rentes del tot improductives associades a les comissions per l'ús de targetes de crèdit o als interessos que cobren dels crèdits, entre d'altres. Aquest augment dels deutes generalitzat suposa un fort afebliment real en el poder de molta gent, que veu com queden atrapats en un espiral de deutes del qual es fa difícil sortir, mentre el sector de les finances va cobrant els interessos. Està clar que aquests darrers en solen ser els guanyadors, però també és criticable que la gent, en la seva dèria irracional pel consum, accepti aquesta càrrega.

Stiglitz remarca el fet de la separació actual en les grans empreses entre accionistes, directius i treballadors, amb el que això implica. Stiglitz està especialment preocupat pel gran poder que han adquirit els directius en èpoques recents. Ell veu com un problema l'actual separació entre propietaris (els accionistes) i executius (els directius). El preocupa el fet que els directius massa sovint miren més pel seu interès personal, sacrificant l'interès de l'empresa, si fa falta. A més, el sou dels grans directius ha augmentat molt, arribant a una relació de 500 a 1 comparat amb el sou dels treballadors. La veritat és que estrictament parlant són també treballadors assalariats, clar que amb un poder molt superior al de la majoria de treballadors. A banda del sou, també cobren distints tipus de primes, sovint fins i tot si l'empresa no obté els resultats esperats. Per remeiar aquesta separació entre propietaris i executius, Stiglitz proposa una major regulació de les funcions dels directius, així com un major control de les seves actuacions per part dels accionistes. Puc estar d'acord amb aquesta preocupació de Stiglitz, però no som tan optimista pel que fa al paper que juguen els grans accionistes actuals. Com he dit abans tendeixen a mirar massa al curt termini, la qual cosa es pot fer sacrificant el futur bé de l'empresa. I si veuen que els números no són tan bons com els agradaria o que a una altra banda hi pot haver millors resultats, no dubtaran gens de sortir el més aviat possible

¹⁸ *Op. cit.*

per la porta de darrera. Hem de recordar que molts dels principals accionistes de les grans empreses actuals són precisament fons d'inversió i altres institucions financeres, que com diu Stiglitz miren massa el curt plaç i poden sortir en qualsevol moment. De manera que el control sobre les actuacions dels directius no crec que sigui suficient per assegurar el bon funcionament de moltes empreses. Es fa necessari també un control sobre el comportament dels grans accionistes, com ara amb mesures que no els permetin segons quins moviments especulatius, o que no sacrificuin el futur als beneficis presents.

De totes maneres, trobo justificat la preocupació que mostra Stiglitz per l'augment de poder dels directius actuals. Recordem que moltes empreses, per ordre dels seus alts directius, des dels 90 han recorregut a pràctiques de comptabilitat fantasma per fer veure que tenen més beneficis dels que realment tenen, la qual cosa permet als directius cobrar més primes. Es veu que això de la comptabilitat fantasma, i ja no en parlem de les enginyeries financeres de tot tipus, és quelcom que es va posar molt de moda entre les grans empreses. Totes volien aparentar més beneficis que els que realment tenien, fins al punt d'enginyar-se tot tipus d'estratagemes. Per solucionar-ho, Stiglitz retorna a la demanda de més regulacions, que com veim és una constant al llarg de tota la seva obra. Són necessàries regulacions que evitin aquests tipus de comportaments perjudicials, o d'altra banda tot fa indicar que es produiran, en perjudici de la majoria.¹⁹

Aquí es veu clarament que és un economista del tot realista i perspicaç. Vàries vegades accentua el fet de la importància dels incentius alhora d'influir en la conducta humana. Quan es tenen incentius per fer coses negatives el més probable és que molta gent les acabi fent. D'aquí la importància de les regulacions, per a evitar-ho, i també per establir uns incentius que donin premis a conductes no tan antisocials com les que darrerament s'han estat incentivant en el món de les grans finances.

3.1 Estat versus Mercats

Més enllà de la importància de regular correctament els afers econòmics i d'equilibrar el paper de l'Estat i el dels mercats, que és una cosa que Stiglitz remarca constantment al llarg de la seva obra, el nostre autor també destaca la importància que tenen els bancs centrals en el funcionament de les economies actuals. De l'important paper de les regulacions ja n'he parlat, així com també de la necessitat de tornar a regular les finances, per evitar que es tornin a produir les crisis que es venen succeint una darrera l'altra des de l'època en que guanyà l'hegemonia el discurs neoliberal. És una

¹⁹ *Op. cit.*

necessitat urgent, ens repeteix Stiglitz una vegada i una altra.

Podem dir que Stiglitz és partidari d'equilibrar el paper de l'Estat i el dels mercats en el funcionament de l'economia. Creu en el potencial dels mercats alhora d'impulsar el creixement econòmic, clau, segons ell, per a que els països subdesenvolupats surtin de la pobresa i per a que el màxim de gent possible de tot el món pugui viure dignament. En aquest sentit és partidari del capitalisme i de l'economia de lliure mercat, clar que en una versió molt més suau que la dels neoliberals més extrems, no cal dir-ho. Tot i aquesta creença en la possibilitat dels mercats capitalistes, és completament conscient de les seves limitacions i dels seus errors. És plenament conscient que ni són perfectes, ni s'autoregulen ni demés fantasies per l'estil. Com tot sistema té els seus errors, i un dels quals és que tendeixen a l'asimetria de la informació, contradient així l'absurda creença en la informació perfecta dels neoclàssics. Uns participants disposen de molta més informació que d'altres. Això és del tot obvi en el funcionament de les finances, on molta gent inverteix i no té cap tipus d'idea sobre el producte que ha adquirit, mentre que d'altres ho poden conèixer molt millor. Un altre error dels mercats és la seva tendència a les crisis i a la desigualtat, la qual cosa fa desitjable que l'Estat intervengui per mirar de, com a mínim, minimitzar aquests riscos.²⁰

Per tots aquests motius és partidari de mantenir l'Estat del Benestar, ja que pot ajudar els ciutadans en èpoques de crisi, per exemple. Si no fos pel subsidi d'atur o per les pensions les crisis serien molt més sagnants del que són, i el conjunt de l'economia seria molt més inestable. Això és així perquè sense aquestes ajudes la gent s'empobriria més i l'economia seria manco activa, fent disminuir el consum i les inversions. Així, com a bon keynesià creu en l'efectivitat de les mesures econòmiques que prenen els governs. També en mesures com la inversió pública, en les que Keynes tant insistí. Creu que una bona inversió pública pot ser un bon estímul per al conjunt de l'economia.²¹

No cal dir que en tot això s'allunya radicalment de les idees dels neoclàssics com Hayek o Friedman, així com dels seus majoritàriament vulgars seguidors que avui abunden tant en el món acadèmic com en el polític. Des del seu punt de vista, s'han de deixar els mercats que funcionin a la seva manera, ja que la intervenció política només pot ser perjudicial. Són partidaris de la liberalització de pràcticament tots els sectors de l'economia mundial, així com d'un Estat mínim que no intervengui en els afers econòmics. Creuen que d'aquesta manera el funcionament dels mercats seria més eficient. Per això són partidaris de la reestructuració de les economies, de la disminució de la despesa pública i de l'austeritat. Tot el contrari dels keynesians, que creuen que aquestes

20 *Op. cit.*

21 *Op. cit.*

mesures, especialment en temps de crisi, només empitjoren la situació. Sent així que la millor manera de sortir d'una crisi és estimulants l'economia, ja sigui a través d'inversions públiques, com a través de polítiques monetàries per part del banc central.

Els neoclàssics no són partidaris ni d'una cosa ni de l'altra. Segons ells, l'Estat no ha d'invertir, en tot cas ha de retallar en despeses i impostos per afavorir el consum i la inversió privada. Paral·lelament, els bancs centrals com a màxim han de baixar una mica el tipus d'interès, per afavorir la inversió. Però en cap cas no han d'imprimir moneda nova, més enllà de la taxa fixa que marca el creixement del PIB. Aquesta ve a ser la posició més pragmàtica dels neoliberals, tot i que el més desitjable per a ells seria que els bancs centrals no existissin, deixant que el tipus d'interès i la quantitat de doblers en l'economia fos decisió dels mercats. Però com que existeixen fan un exercici de pragmatisme i proposen aquestes polítiques com a mal menor. El principal objectiu dels bancs centrals no ha de ser ni fomentar l'ocupació ni el creixement econòmic. La principal i gairebé única tasca és evitar costis el que costis la tan temuda inflació, que en aquest paradigma monetarista propi d'un Friedman, esdevé com el pitjor dels mals.

Stiglitz, com la majoria de keynesians, és partidari que els bancs centrals s'ocupin de moltes més coses que la inflació. Per començar la inflació es relativitza bastant. Ni és tan preocupant ni es produeix tan fàcilment. Dit això, és evident que s'ha de tenir sota un cert control; tampoc no s'ha de deixar que es dispari. Els bancs centrals, sobretot en temps de crisi, han d'aplicar mesures anticícliques que ajudin l'economia a superar la depressió el més aviat possible. Poden abaixar el tipus d'interès per incentivar la inversió. I poden injectar doblers a l'economia. Baixar el tipus d'interès per si sol no sol ser suficient per aturar la recessió, per la qual cosa recomanen que també és necessari injectar nova moneda. D'aquesta manera l'economia pot tornar a créixer més ràpidament. I amb tot, s'estimula un augment de l'ocupació, que esdevé una tasca important del banc central, quan per a l'altre paradigma és més aviat secundari. De fet, alguns neoclàssics inclús temen un excessiu nivell d'ocupació, ja que pot conduir a la tan temuda inflació.²²

Una altra tasca important dels bancs centrals és controlar les bombolles que es produeixen i mirar d'evitar-les. Stiglitz diu que quan es pensa que es produeix una bombolla el millor que es pot fer és pujar els tipus d'interès per frenar-la. No obstant, aquí no sé si Stiglitz s'allunya una mica de les idees originals de Keynes. Segons diu a la *Teoria General*²³, pujar el tipus d'interès és un tipus de remei que mata el pacient. De totes formes, tampoc no sé cert què diria Keynes que s'ha de fer per mirar d'evitar que una bombolla cresqui massa. Potser s'estimaria més una solució fiscal, com ara

22 *Op. cit.*

23 Keynes, John Maynard. 1993. *Teoria general de la ocupación, el interés y el dinero*. Planeta de Agostini. Barcelona.

incrementar els impostos per evitar que la bombolla augmenti.

Consider que els esdeveniments que s'han produït arran de la darrera crisi poden donar força als arguments dels keynesians pel que fa a les polítiques anticíclics. Aquí s'ha parlat molt de la importància de l'austeritat i d'estrènyer-se el cinturó. En aquest sentit Alemanya ha liderat el discurs mundial de l'austeritat. Fins al darrer moment no ha deixat que el Banc Central Europeu injectàs doblers, excepció feta de la reacció inicial a la crisi. I encara manco ha deixat que l'Estat s'endeutàs a través d'inversions públiques, la qual cosa hagués minimitzat l'impacte de la crisi. Patien massa per poder cobrar el deute. En canvi, a altres bandes han accentuat manco la importància de l'austeritat, adoptant polítiques més expansives i anticíclics. És el cas dels EEUU i GB, que tot i abraçar també polítiques austeres han estat més flexibles, i el seu Banc Central ha estimulat més l'economia. Com a resultat aquests països han aconseguit créixer més que el conjunt de la UE i han sofert manco el drama de l'atur.

Stiglitz, al llibre *Los felices 90*, escrit abans de la Gran Recessió, ja es lamentava que el Banc Central Europeu, al contrari de la Reserva Federal nord-americana, només s'interessàs per controlar la inflació, i no per estimular el creixement o l'ocupació, coses que allarguen les crisis. A dia d'avui és encara més criticable el paper del Banc Central Europeu, que sota les ordres dels grans banquers alemanys ha estat el que més lluny ha duit el discurs contra l'austeritat. Les autèntiques raons d'aquestes polítiques tan típicament alemanyes no em són del tot clares. Per una banda es poden trobar els interessos dels financers alemanys, que no volen que la moneda es deprecii i es preocupen sobretot de poder cobrar els deutes que els països perifèrics com Espanya o Grècia tenen amb ells.²⁴ Però per altra banda tampoc no sembla que una política així beneficii a tots els sectors del país germànic, ja que poden veure com les seves exportacions se'n ressenten de la debilitat de la perifèria. Segurament els interessos dels financers han primat massa, encara que també el caràcter una mica inflexible propi dels alemanys ha pogut influir en la seva determinació.²⁵

En aquest sentit els nord-americans són molt més pragmàtics. Si han de defensar polítiques de *laissez faire* i després en un moment donat han de rescatar tot el seu sistema financer o han de subvencionar sectors com el de l'agricultura, el militar o l'energètic, no els suposa cap tipus de problema. Inclús seguiran defensant el *laissez faire* a ultrança abans, durant i després dels rescats. Saben prou bé que en el fons el discurs és un aparell retòric per imposar interessos, i que el que

24 No oblidem que molts de rescats tenen a veure amb la voluntat dels financers del nord de poder cobrar tot el deute que altres països han contret amb ells.

25 Segons diu Varoufakis, hi va haver moments durant la crisi en que Alemanya va arribar a pensar si sortir o no de la Unió. Això també ajudaria a explicar per què va adoptar tan poques mesures anticíclics.

compta és el que compta. En canvi, els alemanys, sempre tan seriosos, sembla que a vegades es creuen el seu propi discurs, que és el darrer que s'ha de fer en temes d'economia o de política real. A vegades s'obliden de la funció del discurs i el duen massa lluny. Haurien d'aprendre dels nord-americans que una cosa és el que es diu públicament i una altra cosa el que convé fer. Una mica de flexibilitat quan era hora hagués estat millor, probablement també per als seus interessos.

En aquest punt és un bon moment per parlar de les opinions més estrictament polítiques i socials d'Stiglitz. Econòmicament parlant ja ha quedat clar que és partidari de la intervenció dels estats per corregir els defectes del mercat i compensar les desigualtats a les que condueix. Però així i tot continua creient en la capacitat del mercat per crear riquesa a nivell mundial. Això ja ens dóna pistes sobre quina deu ser la seva ideologia més general. Personalment li col·locaria l'etiqueta de centre-esquerra, o socialdemòcrata, pròxim al partit demòcrata nord-americà, potser fins i tot en la seva banda més esquerrana. No dubta en criticar a Obama i a Clinton per haver estat massa tímids alhora de regular més el sistema financer, i per haver cedit excessivament a les demandes dels neoliberals. I ja no en parlem de les crítiques que dirigeix a Bush Júnior, amb el seu excessiu militarisme i amb les retallades en la despesa pública no militar i en els impostos als més rics. Que com a resultat féu augmentar el dèficit de l'Estat i contribuí a augmentar la ja existent bombolla bursàtil.²⁶

És un demòcrata convençut. Defensa una major quota de poder per a la ciutadania, i no dubta en criticar els excessos de poder que ha adquirit recentment el capital financer. Està a favor de democratitzar institucions com els Bancs Centrals, ja que creu que sent com són independents políticament els fa ser manco eficients. A més, s'ha de tenir en compte que manegen doblers públics i prenen decisions que a tots ens afecten, per la qual cosa estic d'acord amb ell que és bastant urgent democratitzar aquestes institucions, per a que les seves decisions depenguin més del que vulgui la ciutadania. Sense anar més lluny, és probable que si el Banc Central Europeu hagués estat més democràtic les seves polítiques haguessin estat del tot diferents, i més convenients per a la gran majoria.

Retornant a la qüestió del posicionament polític del nostre autor, ell mateix es defineix com a partidari de la tercera via. Entén aquesta opció com un punt intermitj entre el capitalisme de *laissez faire* i el socialisme. Creu en l'equilibri entre mercats i estats, de manera que els errors d'uns puguin ser recompensats per l'altre, sent com són fal·libles ambdós. Tot i que no record que ho

26 *Op. cit.*

digui, és possible que no afavoresqui el socialisme donat el descrèdit que patí després del fracàs de la URSS i del seu entorn. Però és conscient que els mercats no es poden deixar sense regular, sinó que és del tot necessària la regulació.

Per acabar la secció, vull destacar també el seu compromís en temes com la justícia social a nivell global, el desenvolupament dels països pobres i l'eradicació de la misèria, l'educació universal, l'aprofundiment de la democratització de distints àmbits de la vida política i econòmica, o un major protagonisme de la ciutadania. Creu que tot això es pot aconseguir a través de moviments socials democràtics i també a través d'unes institucions internacionals més efectives i compromeses. També, amb el que sembla curiós en el cas d'un economista, critica alguns aspectes de les societats actuals, com l'excessiva importància que han adquirit els valors materialistes en els darrers anys. En contra d'aquests, proposa uns valors més solidaris amb la comunitat, no tant individualistes, i un major compromís democràtic per part de la ciutadania en general.²⁷

4. La Gran Recessió

Al llibre *Caída libre*, escrit al 2011 en plena crisi, Stiglitz aborda detalladament el tema de la gran crisi que començà al 2007 i que encara dura en varis països. Ens diu, com tanta altra gent, que ha estat la pitjor crisi des de la Gran Depressió de l'any 1929. Per diferenciar-la d'aquesta altra l'anomena la Gran Recessió, i aquest és el nom que empraré en aquesta secció del treball.

Stiglitz, en el llibre, s'esforça per mostrar què és el que ens dugué a una crisi tan greu i profunda com la que s'estengué des d'EEUU cap a la resta del món, sent especialment greu als països del centre, els que són més forts econòmicament i políticament. No es pot donar una resposta única, ja que la situació és complexa i hi ha molts fenòmens que ajudaren a que la crisi acabàs sent tan greu. Intentaré anar donant compte d'aquests distints fenòmens, però Stiglitz en tot moment remarca que en l'origen més immediat de la crisi podem trobar l'ampla difusió de les hipoteques tòxiques als EEUU.²⁸

En aquells anys de boom econòmic es creà una bombolla immobiliària a varis països, entre ells, Espanya, Gran Bretanya o els mateixos EEUU. Em centraré en el cas dels EEUU ja que és el que tracta Stiglitz i el que originà la gran crisi. Com he dit, en aquella època tothom volia comprar una casa. Per una banda, tenim els ciutadans amb el desitj de comprar-se una casa. Per fer-ho la majoria acudiren a qualche banc a demanar una hipoteca per a poder-la comprar. Els bancs

²⁷ *Op. cit.*

²⁸ Stiglitz, Joseph. *Caída libre...*

estigueren encantats de donar-la per anar cobrant les seves comissions i els seus interessos. El problema és que molta d'aquella gent que demanava hipoteca no se la podia permetre. No obstant, els bancs accediren a donar-se-la, tot i que sabien perfectament que el risc d'insolvència era alt. Però pensaren més en els beneficis presents que en el risc futur. No cal dir que aquest comportament dels bancs, del tot generalitzat en el sector, suposaria un gran problema a nivell sistèmic, com més endavant exposaré.

Per altra banda, tenim tot tipus d'especuladors i inversors que veien encantats com els preus dels pisos no feia més que pujar. Com és obvi no volgueren ser exclosos de la festa i seguiren comprant i comprant pisos, sovint a crèdit, amb l'esperança d'una futura revalorització i de grans beneficis. Tot plegat va contribuir a crear una bombolla de grans dimensions que, com tota bombolla, acabaria explotant. Quan ho va fer, a més, va afectar tota l'economia nord-americana i la mundial.²⁹

En tot aquest procés el comportament dels bancs va ser poc manco que criminal. Sabien perfectament que estaven atorgant hipoteques a gent que no les podrien pagar, però així i tot les varen continuar donant a gran escala. També eren conscients del gran risc sistèmic que suposava aquesta pràctica, però així i tot la majoria de bancs varen continuar fent-ho. Els beneficis presents eren massa irresistibles. I per mirar de minimitzar els riscos, varen decidir trossejar aquestes hipoteques, i ajuntar-les amb altres hipoteques més segures dins de paquets financers que després venien a inversors incauts. Aquest nou producte financer, els famosos derivats, reberen qualificacions d'AAA per part de les agències d'arbitratge. És a dir, organismes financers privats, suposadament independents, atorgaren la màxima qualificació a aquests productes. La qual cosa va fer que molts inversors desprevinguts pensassin que estaven adquirint actius de qualitat i de poc risc. Res més lluny de la realitat, com no tardarien en comprovar. Però mentrestant molts inversors privats i institucionals de tot el món, inclosos fons de pensió, anaren comprant aquests productes ben tranquil·lament.³⁰

Com Stiglitz repeteix sovint en l'obra, aquest nou comportament dels bancs era altament perillós per al conjunt del sistema. També remarca que abans els bancs eren institucions més serioses, que miraven molt prim alhora de realitzar una inversió, conscients com eren que es jugaven els seus doblers. Ara en canvi les males pràctiques s'han estès. Saben que són massa grans i importants per fer fallida, i que el govern, tot i el discurs oficial del *laissez faire*, els rescatarà si tenen problemes. De manera que poden assumir més riscos. Si els surt bé guanyaran grans quantitats

29 *Op. cit.*

30 *Op. cit.*

de doblers. I si els surt malament l'Estat els rescatarà, i tot i que sembli increïble també sortiran guanyant. Basta recordar com després de molts rescats públics, els alts dirigents dels principals bancs feien banquets i es repartien primes extraordinàries. I és que ara també tenen primes si les coses no els surt bé. Un negoci rodó.

Els qui no estaven per banquets eren molts ciutadans que veien com no podien pagar la hipoteca, i com la casa, el seu principal actiu i la base del consum per a molts, perdia molt de valor. Aquests ciutadans sí que sortiren perdent, ja que ningú els rescatà amb fons públics. Ben al contrari, molts eren desnonats. Dit això, també trob fortament criticable aquest comportament irresponsable de molts ciutadans, que demanaren elevades hipoteques quan la seva situació personal ho desaconsellava. Criticar els bancs és necessari, ja que són importants en el funcionament d'una economia capitalista moderna i les seves actuacions influeixen a tothom. Motiu pel qual és tan perjudicial el fet que durant els 90 se'ls desregulàs i que actuïn com han fet darrerament. Però també s'ha de veure que un ciutadà ha de ser responsable en les seves finances personals, i no pot demanar hipoteques que suposin una càrrega excessiva per al futur.

Tornant al comportament dels bancs, Stiglitz afegeix que a banda de tot el que he descrit encara feien més coses dignes de crítica. Per exemple, les valoracions dels preus de les cases les feien empreses que depenien d'ells. Així, s'inflaven els preus de les cases, de manera que les hipoteques que es demanaven havien de ser superiors. A curt termini, l'únic que sembla importar, els guanys eren més grossos, per les comissions, els interessos, etc. Però a llarg termini tot això no feia més que augmentar el risc global.

Stiglitz relaciona aquest comportament amb les desregulacions que exigiren en les darreres dècades per poder tenir més màniga ample. Amb les regulacions que abans hi havia moltes d'aquestes conductes haguessin pogut ser evitades, o al manco minimitzades. Però tengueren massa èxit en les seves exigències de desregulació, amb les conseqüències que ara veim. Una desregulació clau en aquest sentit fou l'eliminació de la llei Glass-Steagall. Aquesta llei s'havia establert després de la crisi del 29, per evitar que els depòsits i estalvis de la gent correguessin perill. Aquesta llei separava els bancs d'inversió dels bancs comercials. Aquests darrers s'encarregaven d'oferir depòsits i préstecs a la gent. En canvi, els bancs d'inversió s'encarregaven d'activitats inversores. Així, es minimitzava molt el risc, ja que si als bancs d'inversió els anava malament això no suposava un risc per a l'economia nacional ni per a la gent.³¹

31 *Op. cit.*

En canvi, amb la supressió d'aquesta llei, tots els bancs han aprofitat per apuntar-se a la festa i dedicar-se a activitats inversores i especulatives. Quan la cosa funciona els beneficis que tenen són alts. Però quan va malament tota l'economia se'n ressent, i sovint han de ser rescatats amb doblers públics. Stiglitz ens explica que en les darreres dècades aquesta situació s'ha donat en repetides ocasions. L'Estat rescata les grans institucions financeres amb els doblers de tots, ja que són sistèmiques, i si s'enfonsen tota l'economia se'n ressent. Això és al manco el que diuen. Clar que hem de veure que aquest brillant argument cerca més que res que l'Estat acudesqui al seu rescat quan els vagi malament.³²

De totes maneres hi ha un punt de veritat en l'argument que acab de presentar. Avui, ens explica Stiglitz, aquestes entitats han esdevingut massa grosses i sistèmiques. Per la qual cosa és cert que si s'enfonsen l'economia sencera se'n ressentirà. Això és una arma que fan servir al seu favor, com ja he explicat. Però abans tampoc no era així. Hi havia una llei que impedia els bancs massa grossos, degut precisament al risc sistèmic que suposa, així com a l'excessiu poder que els atorga. Però també aquesta llei fou eliminada en el procés de desregulació desenfrenada. Procés que ens ha duit fins aquí, fent de l'economia quelcom cada vegada més inestable i ple de risc.

4.1 El deute com a mode de vida

És una realitat que avui dia l'endeutament forma part de la quotidianitat. Estats, grans i petites empreses, i també molts ciutadans depenen del crèdit per al seu dia a dia. Fet que ha contribuït a que el sistema financer sigui avui tan important. Els ciutadans en particular han hagut de dependre de cada vegada més del crèdit per accedir al consum. Això es deu a vàries raons. Per començar, Stiglitz remarca que els sous en les darreres dècades no han augmentat el que haurien d'haver augmentat. De fet, en general han baixat si es comparen amb els beneficis empresarials i financers. Això, unit al continu augment en el nivell de vida, ha fet que els sous reals perdessin poder adquisitiu. A això se li ha de sumar l'excessiva dèria consumista que molta gent avui pateix. La passió irracional pel consum desenfrenat ha estat duita massa lluny per molta de gent, que consent endeutar-se per tal de satisfer aquest baix impuls. És un consumisme insostenible, tant des del punt de vista mediambientalment com des del punt de vista de les finances personals. És la inflamació de les necessitats de les que parlava Rousseau, duit a límits extrems. Aquí com a societat hauríem de fer autocrítica.

Però el pitjor de tot és que aquest consumisme és necessari per mantenir l'actual economia

³² *Op. cit.*

en marxa (car si es consumís manco amb el model actual implicaria una destrucció de llocs de treball i un estancament de l'economia). No sembla que es pugui frenar a curt-mitj plaç. Ans ben al contrari, tot sembla indicar que es dispararà, a mesura que els països d'Àsia, amb Xina al capdavant, es continuïn desenvolupant i afegint a la dèria pel consum. No tenim remei!

Tornant al tema, aquesta disminució real dels salaris ha provocat un augment en l'endeutament de la gent. D'aquí que cada vegada siguin més necessàries les hipoteques com a vies d'accés a la propietat d'un habitatge. Però també el consum més quotidià s'ha de finançar de cada vegada més a través del deute. Abans de la crisi molta gent feia servir la casa per aconseguir crèdits, per la qual cosa fou tan dramàtic quan el seu preu baixà tant. I després de la crisi, a pesar dels rescats públics massius, els bancs tancaren l'aixeta del crèdit que molts ciutadans necessitaven, contribuint així a l'estancament de l'economia. S'ha de fer notar que aquest gran endeutament dels ciutadans els suposa una relació de dependència i servidumbre envers els bancs, a qui han de pagar periòdicament generoses rendes.³³

No obstant, la necessitat d'endeutament no ha estat en cap cas exclusiva de la gent. També les empreses necessiten abundant crèdit avui per finançar operacions quotidianes. Aquest és un altre motiu pel qual els mercats han esdevingut tan importants, per aconseguir finançament. I no gensmenys els Estats també estan avui fortament endeutats. Pensem, sense anar més lluny, en els casos d'Espanya o Grècia, que tenen un endeutament tan elevat en relació al seu PIB o als seus nivells de creixement. O pensem també en el deute d'EEUU i en el seu gran dèficit comercial, que fa que necessiti d'un constant finançament per poder afrontar el dia a dia. Tot plegat fa que un es pugui demanar si aquest sistema pot ser mínimament estable, tenint en compte aquests nivells d'endeutament. Com poden funcionar uns Estats amb aquests nivells d'endeutament? Poden ser viables? Tenen raó els que s'aprofiten d'aquests arguments per atacar el seu denostat Estat del Benestar? És sostenible l'Estat del Benestar en les condicions actuals? Són preguntes que intentaré respondre, dins de les meves possibilitats.

Donats els meus coneixements actuals, no puc contestar a la pregunta de si és possible mantenir Estats amb un deute tan gros. Però en l'opinió d'autors tan diversos i tan poc sospitosos com Harvey o Stiglitz, aquesta situació, en el cas concret d'EEUU, és insostenible i inestable. Recordem que EEUU té un deute grandíols que avui és finançat sobretot per Xina, que li compra bons, amb l'objectiu que EEUU segueixi important productes de Xina. El que pugui passar en el

33 *Op. cit.*

futur és del tot incert. Però personalment em sembla una situació que s'aguanta per fils.

En relació a tot això pot ser interessant el que diu l'economista Varoufakis, flamant nou ministre de finances grec, en el seu llibre *El minotauro global*. No l'he pogut llegir tot, però a youtube hi ha conferències que imparteix el seu autor on explica sintèticament el contingut de l'obra³⁴. En les conferències intenta dibuixar un quadre de l'escenari econòmic i polític internacional. Explica com després de la II Guerra Mundial EEUU era un país exportador, amb una balança comercial clarament favorable. Com a jugador egoista il·lustrat era conscient que necessitava unes altres economies capitalistes fortes per poder seguir exportant, i per conformar un bloc capitalista pròsper que pogués plantar cara a la creixent oposició del bloc socialista soviètic. Per aconseguir-ho, dissenyà una estratègia que consistia en reconstruir el teixit industrial d'Alemanya i Japó. Aquests dos països serien els altres exportadors, i cada un d'ells tendria el seu mercat. En el cas d'Alemanya seria la resta d'Europa, mentre que en el cas japonès seria Xina.

Clar que el pla no va funcionar del tot, i ben aviat es va veure que a la nova Xina de Mao no li anava bé jugar el paper d'importador de productes japonesos. Així, es readaptà l'estratègia i decidiren que els mateixos EEUU serien els importadors de Japó. D'aquí, segons Varoufakis, que els cotxes japonesos començassin a circular per les carreteres de tot el món, especialment dels EEUU. I això a pesar que fos perjudicial per al sector automobilístic nord-americà.

Així i tot, l'estratègia mundial funcionà bastant bé en una primera fase, la que aniria de la II Guerra Mundial fins a la dècada dels 70. Recordem que fou l'època del capitalisme regulat, i en general l'època daurada del capitalisme. Les economies creixien i creixien, i tot semblava indicar que així seguiria sent. El paradigma neokeynesià era hegemònic, l'Estat regulava els mercats per assegurar-ne el seu bon funcionament. Fou quan l'Estat del Benestar es pogué desenvolupar més. A nivell internacional hi havia el sistema Bretton Woods, amb el patró or com a referència del dòlar, i amb un tipus de canvi estable entre les distintes monedes. Tot plegat conferia un alt grau d'estabilitat al sistema.

Així, EEUU, Alemanya i Japó eren les principals economies exportadores, especialment en el cas d'EEUU, que tenia un superàvit còmode. Els doblers que guanyava de més, en bona part, eren invertits, o reciclats, com es vulgui dir, en altres països que necessitaven d'inversions degut a que tenien balances comercials manco favorables. El problema arribà quan en un moment donat EEUU deixà de tenir una balança comercial favorable. Es veu que era una cosa que ningú esperava que succeís, i que quan va passar obligà a redibuixar tot el mapa de l'estratègia.

34 Es poden veure dues conferències en els següents enllaços: <https://www.youtube.com/watch?v=MEUWxNifJJ8> i <https://www.youtube.com/watch?v=iVxaTC7Qp44>

La solució que s'adoptà, inspirat per Paul Volcker, expresident de la Reserva Federal, segons insisteix Varoufakis, consistí en no posar-se nerviosos pel deute que així es creava, fins al punt que decidiren aprofundir en ell. Tot el contrari del que haguessin fet els alemanys, apunta irònicament Varoufakis, que de ben segur que haguessin començat a aplicar mesures d'austeritat. En canvi, els nord-americans seguiren una estratègia diferent. Fou a la dècada dels 70, quan decidiren acabar amb el sistema Bretton Woods, que ja no els beneficiava. Abandonaren el patró or i el tipus de canvi fix. A partir d'aquest moment el tipus de canvi entre monedes seria lliure, deixat a la força del mercat, amb la qual cosa no cal dir la inestabilitat que suposà aquesta mesura. Especuladors de tota mena guanyarien protagonisme, i en diverses ocasions tirarien per terra països sencers, apostant contra la seva moneda.

Pel que fa al problema de la balança negativa, els nord-americans decidiren que aleshores haurien de ser els altres països els que els finançassin a ells, reequilibrant la seva balança. Així, començarien a fluir ingents quantitats de capital cap a Wall Street, provinent dels països exportadors, Japó, Alemanya, i també Xina, juntament amb els petrodòlars dels països exportadors de petroli. Tot això féu de Wall Street el centre neuràlgic de les finances mundials. La qual cosa aprofitaren els banquers de Wall Street per destinar aquestes grans quantitats cap els mercats financers, amb l'objectiu de transformar les ja grans quantitats que rebien en xifres encara majors.

Amb aquest relat de Varoufakis esdevenen més clars els motius que han empès l'economia mundial cap a l'auge de les finances, amb la inestabilitat sempre inherents a elles. Es féu, si Varoufakis té raó, per compensar el dèficit en la balança d'EEUU alhora que volien mantenir l'hegemonia mundial. Amb aquest equilibri els nord-americans han aconseguit fins a dia d'avui continuar sent la potència hegemònica i alhora tenir un deute immens i unes balances comercials del tot desfavorables. Té mèrit, s'ha de reconèixer. Ara bé, no està clar fins a quin punt podran mantenir aquest estat de coses.

La caiguda de la URSS en aquest sentit els anà prou bé.³⁵ També la globalització del capitalisme cap a cada vegada més països. Això ha suposat que poguessin gaudir de més beneficis i de més poder. Però segueix pensant que la seva hegemonia té un taló d'Aquil·les, precisament aquest excessiu endeutament. Si a això li sumam el gran creixement en tot d'àmbits de Xina, ens trobam amb un nou escenari en que els EEUU poden veure amenaçada la seva hegemonia. S'haurà de veure què ens depara el futur. No m'estranyaria gens que es tornàs a repetir un escenari semblant al de la

35 No obstant, Wallerstein en una conferència afirma que els EEUU i la URSS tenien un pacte secret per repartir-se el món, tot fent veure que estaven enemistats, i que el col·lapse de la URSS fou una derrota per a EEUU. Personalment, no don massa credibilitat a aquesta interpretació.

guerra freda, amb dues superpotències lluitant per l'hegemonia global, tot i que ara el rival dels EEUU seria Xina.

Una vegada comentat el relat que ens ofereix Varoufakis, hi ha una cosa que no acab d'entendre. Al final acaba dient que amb la crisi aquest procés que consistia en el reciclatge de doblers cap a EEUU, que posteriorment eren invertits per part del sector financer, s'ha acabat. També el reciclatge dels doblers excedents de la favorable balança comercial alemanya cap als altres països europeus s'havia interromput. Com a resultat la crisi era greu i profunda, i no es veu la llum al final del túnel. Però per què s'ha d'haver acabat aquest procés? Cap on es dirigiran ara els excedents amb fam de rendibilitat? No pot ser que hagi estat una pausa i que es torni llavors al mateix d'abans? O potser no tant com abans, però ara mateix no veig quina altra sortida poden trobar els capitals afamats, per la qual cosa sospito que la crisi no ens haurà servit per aprendre res, i que al final tot acabarà sent més o manco igual que abans.³⁶ Clar que segurament hauria de llegir tot el llibre de Varoufakis per trobar una resposta a aquest dubte que m'ha sorgit a partir del que diu en la conferència citada.

Una cosa que potser no serà igual serà el paper internacional de Xina. És possible que el gegant asiàtic, que fins ara no s'atura de créixer, vulgui jugar un paper més protagonista en la dinàmica internacional. Per exemple, darrerament s'està parlant d'una espècia de nou banc mundial creat a iniciativa dels xinesos. En principi el seu objectiu és fomentar les inversions en la creixent economia asiàtica, però ja s'hi han sumat un bon munt de països occidentals. Si funciona, pot ser una alternativa seriosa a l'FMI i al BM, controlats i dirigits per Occident. Sigui com sigui, pot ser una pista de cap a on es dirigeix el nou ordre mundial. Som de l'opinió que Xina pot ser un jugador estratègic clau, si aconseguix un cert grau d'estabilitat interior, com fins ara ha aconseguit.

I pel que fa als EEUU, s'ha de reconèixer que segueix sent la principal potència mundial, i que a curt termini tot sembla indicar que ho seguirà sent. Més endavant ja es veurà, però tampoc no serà fàcil llevar-li el tro. He apuntat que el gran deute que té pot ser un problema. Però ho pot ser també per a altres països, ja que el dòlar segueix sent la principal moneda a nivell internacional, i molts països, com Xina, tenen elevades reserves en dòlars. Autors com Varoufakis, Wallerstein, Arrighi o Harvey tots semblen apuntar cap a una progressiu declivi de l'hegemonia nord-americana. És curiós perquè tots ells tenen una línia argumental pareguda. Si fa no fa, vénen a dir que EEUU des de la dècada dels 70 ha patit un procés de desindustrialització. En aquest procés altres

³⁶ De fet tot apunta a que serà així. A Espanya el turisme i la construcció són els sectors que més llocs de feina tornen a crear. I les darreres notícies ja ens diuen que a Wall Street tornen a tenir fam de doblers, per la qual cosa estan tornant a treure al mercat, amb molt d'èxit per cert, nous productes financers complexos que prometen uns rendiments suculentos.

economies, principalment la xinesa, l'alemanya i la japonesa, li han pres l'hegemonia industrial. Degut a això els EEUU per mantenir llur hegemonia ha hagut de recórrer a l'enfortiment de les finances. Segons aquests autors, això a la llarga suposarà que EEUU perdrà l'hegemonia en favor, segons creuen, de Xina, una economia més productiva.

Però s'ha de tenir en compte que aquest procés de financiarització també suposa un cert grau de poder per als EEUU. Els seus grans fons d'inversió avui es pot dir que controlen les principals multinacionals de tot el món. Són accionistes principals de les empreses més importants a nivell global. Això suposa un gran poder per a ells, ja que posseeixen en bona mesura les companyies més poderoses, i participen dels seus beneficis sota la forma de dividendes anuals. No obstant, està clar que la desindustrialització del país té conseqüències internes prou perilloses, ja que pot arribar a suposar un atur persistent. A més, el seu gran endeutament i el gran poder de les finances són una espasa de doble fil, que amb la seva inestabilitat inherent se li pot girar en contra. En definitiva, no està clar el que passarà en el futur respecte a qui disposarà de l'hegemonia mundial.

4.2 L'Estat de Benestar

I retornant a la pregunta sobre si l'Estat del Benestar és o no sostenible, la meua opinió, com també la d'Stiglitz, és que ho és. I també desitjable. Basta fer un exercici de reflexió i intentar imaginar què hagués passat durant la crisi si no haguéssim comptat amb un cert Estat del Benestar que ajudi als sectors més vulnerables. Si no hagués estat per l'ajuda als aturats o als jubilats, la crisi no només hagués estat pitjor. Hagués pogut haver-hi una autèntica convulsió social violenta amb unes conseqüències difícils de predir. Els partidaris d'eliminar l'Estat del Benestar, que arrel d'aquesta crisi s'han fet sentir amb força, farien bé de plantejar-se aquesta qüestió. Les crisis puntuals són inevitables, de manera que s'han de fer polítiques destinades a minimitzar-les. D'aquí la importància d'unes regulacions efectives. Per tant, quan de tant en tant ocorre una crisi és del tot necessari un Estat del Benestar que ajudi a frenar la caiguda. D'altra banda, seria molt més forta.

Deixant de banda si és desitjable o no, convé dir que amb la riquesa de les economies actuals és del tot factible comptar amb un Estat del Benestar. El problema en tot cas ha vengut de males polítiques fiscals, que han fet que l'Estat s'endeutàs obtenint molt poc a canvi, i dels rescats massius del sector privat. Degut precisament a aquests rescats massius, Stiglitz ens parla d'un concepte que trob molt encertat: el d'Estat de Benestar corporatiu. Es tracta d'un Estat de Benestar per a les grans companyies, que les ajuda quan ho necessiten, i que fins i tot les rescata quan les coses no els van

bé.³⁷

Com a conclusió, s'ha de dir que és del tot racional avui defensar més que mai un Estat del Benestar just i eficient, que promogui justícia social per a tothom, i que vigili de prop els mercats per evitar que vagin pel mal camí, com han fet en els darrers anys, amb certes conductes que han perjudicat tant a la societat.

Per aconseguir-ho, Stiglitz apunta cap a un enfortiment de les nostres democràcies, de manera que donin més poder per als ciutadans i puguin contrarestar l'excessiva força que tenen actualment les elits. Proposa també un nou capitalisme, més just a nivell local i global, així com uns nous valors socials manco egoistes i materialistes, i més comunitaris. Aquí potser cau una mica en un idealisme ingenu, que no trob criticable ja que consider necessari tenir en compte aquests valors, tan importants. Pretendre que el capitalisme sigui més just és gairebé impossible. Una manera d'aconseguir-ho potser sigui precisament el que proposa, enfortir el poder democràtic de la ciutadania, de manera que sigui un poder que funcioni com a contrapès del gran poder. Així, es podrien mirar d'imposar els interessos de la majoria. En quant a una possibilitat d'abandonar el capitalisme, Stiglitz no ho contempla.

S'ha de recordar que és partidari d'una tercera via, entesa com un punt intermitj entre el socialisme i el capitalisme més liberal. Agafar el millor de cada sistema no pinta malament, clar que també s'ha d'evitar el pitjor de cada un. I ni una cosa ni l'altra és tasca senzilla. El que està clar és que l'actual sistema mundial no funciona i és del tot insostenible. Té una sèrie de problemes de molt difícil solució, com la desigualtat i la contaminació. Stiglitz remarca la importància de fer-hi front i ho creu possible. Jo aquí compartesc el diagnòstic del problema, però crec que la solució és més difícil del que ell pensa.

Arribar a substituir l'actual energia per una de no contaminant, per molta innovació tecnològica que existesqui, és una tasca complicada que pot durar massa temps. Seria bo anar cap a aquesta direcció, però s'ha de veure que darrerament s'ha deixat molt de banda. Aconseguir aquest objectiu a hores d'ara em sembla massa difícil. Alguns interessos de poder pesen massa. El mateix es pot dir sobre la redistribució de l'actual riquesa.

4.3 Frenar la sagnia

Retornant al tema de la crisi que començà al 2007, ja hem vist que l'explosió de la bombolla

³⁷ *Op. cit.*

immobiliària, inicialment als EEUU, s'escampà arreu i acabà afectant l'economia mundial sencera. El que originalment era una crisi financera ho acabà infectant tot. Com a resultat es produí una crisi de l'economia real a tot el món. Les bombolles immobiliàries que s'havien estat cuinant durant els anys d'auge punxaven una darrera l'altra. L'atur es disparava, la gent perdia la casa i la feina, els bancs eren rescatats, etc. Una vegada immersos en la crisi, què s'hauria d'haver fet per mirar de controlar-la? Els nostres dirigents actuaren correctament alhora d'intentar com a mínim frenar-la? Veurem què diu Stiglitz al respecte.

Per començar, Stiglitz ens recorda que el pistoler texà G.W. Bush júnior el que va fer va ser injectar doblers públics a molts bancs, a més d'una manera improvisada, sense cap pla aparent. Per exemple, Lehman Brothers es deixà caure, mentre que d'altres sí que eren rescatats. Alguns arribaren a dir que si no s'hagués deixat caure Lehman Brothers la crisi s'hagués pogut frenar. Amb la qual cosa Stiglitz no està gens d'acord, ja que creu que el mal ja estava fet, i la seva caiguda fou conseqüència, no causa, de la crisi.³⁸

El que és curiós és que des del Partit Republicà, inclosos els seus sectors més falcons, que normalment tenen un discurs ultraliberal en temes d'economia, i es mostren contraris a la intervenció estatal, aquesta vegada en general es mostraren del tot partidaris dels rescats públics massius. Dels rescats al sistema financer, convé aclarir. En el cas dels ciutadans, aquells que ho passaven malament, i molts perdien casa o feina, no foren rescatats. Això és quelcom que Stiglitz critica a Bush i al presidenciable McCain, del partit republicà. Però també li critica a Obama, que segons ell no establí un pla sòlid i coherent per frenar la crisi que es trobà.

A Obama li critica que no construís un pla per reformar l'economia de forma seriosa. Recordem que no tornà a regular el sistema financer com hauria d'haver fet, per aturar la crisi i per evitar-ne de noves. I no tan sols això, sinó que al final acabà elegint als principals directius de Wall Street, els culpables precisament de la crisi, per a que agafassin les regnes de la situació, i la intentassin redirigir. Li critica també que seguís amb els rescats massius dels bancs, seguint els interessos de Wall Street, mentre es des preocupava massa del que passava als ciutadans. Remarca el nostre autor que també hauria d'haver ajudat més als Estats i municipis que ho estaven passant malament. I en la qüestió dels desnonaments, també troba que Obama hauria d'haver imposat una quita en el deute de les famílies que no podien pagar.³⁹

És cert que Obama estimulà l'economia, tot i que afirma Stiglitz que els estímuls haurien pogut ser més eficaços. L'elogia pel fet d'haver intentat millorar el sistema sanitari i l'educatiu en la

38 *Op. cit.*

39 *Op. cit.*

bona direcció, mes no així en el cas del sistema financer. Aquest darrer l'hauria d'haver intentat reformar i regular, però no ho va fer. Tampoc es preocupà per solucionar el greu problema de transparència que afecta el sistema financer. En definitiva, l'acusa de no tenir un pla econòmic de conjunt del tot global i coherent. A banda d'això, també hauria d'haver destinat més fons públics a la inversió, ja que així hagués afavorit l'ocupació i la creació de riquesa en un moment en que era necessari. I, com no, hauria d'haver fet més esforços en la direcció d'atacar la creixent polarització de la societat nord-americana, fent polítiques més actives en favor de la redistribució de la riquesa, la qual cosa hagués estat bo des del punt de vista de la justícia social, però també des del punt de vista econòmic, ja que hagués pogut impulsar la demanda agregada.

En definitiva, els nostres dirigents polítics feren massa poc per mirar de frenar la crisi. Feren tan poc que Stiglitz remarca que degut a que no s'ha tornat a regularitzar el sistema financer, quan se surti de la crisi (que s'hi sortirà, com se surt de tota crisi) hi haurà els mateixos riscos de tornar a caure en una altra crisi financera com aquesta. La qual cosa no és gaire tranquil·litzadora, i mostra prou bé que hi ha uns interessos creats que tenen molt de poder i que no estan disposats a realitzar gaires concessions.⁴⁰

Tot aquest marc és quelcom que Stiglitz veu lúcidament i que s'encarrega de criticar. A diferència dels neoclàssics, que tot ho veuen estable i harmònic, veu els interessos de poder i la influència real que tenen alhora de prendre decisions i alhora de seguir determinades polítiques. Veu també que hi ha clarament unes classes socials que se'n beneficien més i que tenen més poder que altres. Tot i que evita parlar sovint de classes socials, pel regust marxista que té aquest concepte, encara que de cap manera sigui un concepte exclusiu de Karl Marx. Així i tot, Stiglitz es preocupa per valors com la igualtat i la justícia, per la qual cosa critica aquest estat de coses i és partidari clarament de reformar-ho. Proposa, com ja he anat indicant al llarg del treball, una major regulació del conjunt de l'economia, per fer-la més estable i justa.

En aquest sentit s'ha d'entendre la seva proposta de crear un govern mundial que s'encarregui de governar l'economia, així com un banc central mundial i una moneda de reserva global. Coses que ajudarien als països deficitaris i que podrien estimular l'economia quan es produïssin desajusts. Clar que és perfectament conscient que al poder establert això no li acaba d'interessar. De totes maneres, fóra bo que ho reflexionassin. Si a la inestabilitat de l'actual economia mundial s'afegeix el problema que pot suposar per al deute nord-americà que els excedents internacionals deixin d'anar

40 *Op. cit.*

cap a ells, aleshores potser fins i tot a ells els convendrà reformar el sistema en la direcció que proposa Stiglitz.

Això pel que fa als dirigents polítics d'EEUU. En el cas dels europeus, dels quals no en parla tant, no crec que es puguin dir coses gaire millors. Ans es pot dir que han reaccionat a la crisi amb unes mesures encara molt més ineficaces que els seus homòlegs americans. La caparrudesa dels alemanys amb el fetitxe de l'austeritat i la seva negativa a estimular l'economia, sovint amb el beneplàcit dels altres països europeus, que no es pot dir que s'hagin oposat gaire a aquestes mesures, tot i que anaven clarament en perjudici de les seves poblacions, han fet que l'economia europea hagi sofert la crisi més i tot que l'americana. Allà al manco la Reserva Federal ha estimulat la seva economia i s'ha preocupat de fer baixar les sagnants xifres d'atur. Aquí a Europa només ens hem preocupat de la nova deessa austeritat.

4.4 La ciència econòmica

Stiglitz dedica un dels darrers capítols del seu llibre *Caida libre* a criticar l'estat actual de la ciència econòmica, així com de l'urgent necessitat de reformar-la, no manco que de reformar les finances. Ens diu sense dubtar-ho que l'actual paradigma neoclàssic ha contribuït decisivament alhora de gestar aquesta crisi, i que una vegada provocada, a més, ha estat incapaç de controlar. Ja ni en parlem de la seva incapacitat total per predir-la. Just al contrari d'economistes keynesians, que ens diu que abans de la crisi alertaren sobre un perill real⁴¹. I tot i que no ho diu, podem afegir que també alguns economistes marxistes alertaren sobre el perill d'una crisi.

En canvi, els neoclàssics tenen la idea semi-mítica, que en la meua opinió té bastantes semblances amb un tipus de pensament més religiós, de l'eficiència i l'estabilitat dels mercats. Res més lluny de la realitat. Ni el sentit comú més vulgar és capaç de creure en una tal cosa. De fet, des de sempre la gent ha estat conscient de les crisis que de tant en tant afecten la societat. Això és així des de temps immemorial. En canvi, els neoclàssics, amb les seves equacions fetitxes, han cregut massa radicalment en la bonança i en la tendència cap a l'harmonia dels mercats. No importa que la història i la realitat ho desmentesquin amb tot d'exemples. Tampoc no importa que altres corrents de pensament, com el keynesià, el marxista o fins i tot alguns autors austríacs més pròxims a la corrent principal, avisin de les tendències al cicle i a les crisis periòdiques. Fins i tot aquestes corrents són considerades com a no científiques, sent el criteri de científicitat adoptar algunes de les suposicions propis dels neoclàssics, com ara la tendència a l'autoregulació o la importància dels models

41 *Op. cit.*

matemàtics, sovint allunyats de la realitat. Per a més escàndol, s'ha de dir també que aquestes creences no les tengueren els autors clàssics com Smith, Ricardo o Mill, tot i que s'esforcin per interpretar-los en aquest sentit.

Abans era de l'opinió que en el fons aquestes teories eren l'aparell retòric de les classes dirigents per imposar i justificar els seus interessos, que així poden tenir major acceptació si es convenç que a més són del tot científiques. Segueix pensant que en el cas de la gent més intel·ligent segueix sent un mer aparell retòric que amaga interessos. Però m'he adonat que també hi ha molta gent que abraça aquestes idees concedint-li tot tipus de credibilitat científica, i a més ho fan de manera bastant convençuda. Això significa que l'aparell propagandístic que posaren en marxa les elits des dels 70 ha estat d'allò més efectiu. Però també significa que en el fons som molt manipulables, i que el llenguatge té una curiosa característica de moure a fer-nos creure coses que, vistes des d'una certa neutralitat, semblen totalment inversemblants.

Sigui com sigui, Stiglitz remarca la necessitat urgent de reformar la ciència econòmica. Un retorn a un paradigma més realista és més necessari que mai, i de fet l'economia com a ciència ha gaudit de grans progressos, per a qui ho vulgui veure. Amb visions més realistes sobre el mercat possiblement no s'hagués arribat a crisis com aquesta, ja que s'hagués vist la necessitat de fer alguna cosa abans que esperar a una autoregulació més divina que terrenal.

En aquest sentit, Stiglitz critica fortament idees com la dels mercats infal·libles, com ja he argumentat, o la idea de la informació perfecta. Són dues idees que vistes des de fora semblen d'una estupidesa que supera el sentit comú més vulgar. Són idees que el sentit comú no pot acceptar, per il·lògiques i irreal, però en canvi han estat acceptades per científics professionals, que viuen de les idees. Crec que pot ser un problema relacionat amb l'excessiva elaboració conceptual abstracta, que en el fons com deia Nietzsche, entre d'altres, sempre són simplificacions de la realitat. Són necessàries per fer teoria, en la mesura que ens ajuden a agrupar fenòmens distints però semblants que categoritzam com si fossin iguals; no obstant, pot ser un problema quan es perd de vista la realitat i es dóna massa importància als conceptes en si. No crec que sigui necessari argumentar en contra de la idea de la informació perfecta. És evident que ningú té una informació perfecta, ningú, degut a la incertesa que sempre existeix en la realitat. A banda d'això, hi ha uns participants amb més informació que d'altra, com gairebé tothom sap. És sorprenent que s'hagi arribat a estendre una idea com la de la informació perfecta. Coses semblants es poden dir sobre els mercats perfectes. Cap sistema no pot ser perfecta, els errors sempre hi són. També sobre la racionalitat dels individus es pot fer una crítica pareguda. El component passional i irracional, quan no directament irracional,

pesa massa en el nostre comportament.

Dit això, Stiglitz sembla optimista pel que fa el desenvolupament de la ciència econòmica, ja que creu que el neoliberalisme com a paradigma és mort. Creu que després de la crisi ja no pot tenir cap credibilitat, al manco a nivell acadèmic⁴². Una altra cosa és el discurs retòric que puguin adoptar les elits. Personalment, aquí tampoc no puc ser tan optimista com Stiglitz. Si la realitat no s'ha adaptat al que diu la teoria neoclàssica tot sembla indicar que haurà estat culpa de la realitat, no de la teoria. Pot semblar una broma, però no ho és. La culpa és dels grecs que són uns ganduls i dels polítics que intervenen massa. Com si la teoria no hagués de tenir en compte aquestes coses i moltes altres.

Pel que fa a les polítiques dels bancs centrals, també aquí es mostra Stiglitz crític amb les idees establertes, principalment les que tenen l'arrel en Milton Friedman. Segons ell els bancs centrals no haurien d'existir, però donat que existeixen s'han d'ocupar de mantenir l'oferta monetària estable i la inflació baixa. Com he repetit en vàries ocasions, com a bon keynesià el nostre autor creu que els bancs centrals han de fer molt més que això, com fomentar l'ocupació i el creixement, a través de l'estímul i del tipus d'interès, entre altres coses. I el mateix es pot dir de les inversions públiques que, juntament amb les polítiques monetàries, són necessàries per sortir d'una crisi, tot i l'oposició de la corrent dominant.

5. Els nous rendistes

Hi ha un llibre famós de Stiglitz que duu per títol *El precio de la desigualdad*. No l'he pogut llegir però a través de youtube he pogut sentir com Stiglitz en parlava en conferències que impartia⁴³. Del que diu destacaria el seu èmfasi en l'actual creació d'una nova classe d'elits financeres que es dediquen a extreure rendes a costa de la majoria. Són els grans banquers, sobretot, que extreuen rendes completament improductives, una mica com els antics aristòcrates terratinents, que cobraven una renda per la terra que posseïen i que altres havien de treballar, mentre ells vivien la gran vida. Ara aquests nous rendistes no viuen de la terra sinó del crèdit. Cada vegada que qualcú empra la targeta de crèdit, quan treu doblers d'un caixer, i ja no en parlem quan incorre en qualque tipus de deute, està pagant una renda a aquesta nova classe d'aristòcrates financers.

Al llarg del treball he explicat com en les darreres dècades, coincidint amb l'hegemonia del pensament neoliberal, s'ha produït una major desigualtat entre la gent. Els sous es pot dir que s'han

⁴² *Op. cit.*

⁴³ Es pot veure una conferència al següent enllaç: <https://www.youtube.com/watch?v=gKOJqnAET9A>

estancat, mentre els beneficis empresarials i financers han pujat més, en relació amb els sous. Aquesta disminució dels sous ha fet que molta gent hagués d'accedir al crèdit bancari, contribuint així a augmentar els beneficis dels nous rendistes. Emprant la terminologia de David Harvey, podríem parlar d'un procés d'acumulació per desposseïció.

És un procés global que s'ha produït en el que els financers han guanyat massa poder, segons Stiglitz. La qual cosa no és socialment positiu, ja que, tot i que és cert que avui és necessari tenir un sistema financer encarregat de finançar les inversions, aquest tipus de negocis basats en l'extracció d'interessos als endeutats no és socialment productiu. A més, perjudica la societat en general, en la mesura que els endeutats es troben en una situació d'ofegament de la que no sempre és fàcil sortir. Com a societat hauríem de fer una reflexió sobre la idoneïtat d'un endeutament tan gran per consumir.

Aquesta nova elit, que de cada pic té més poder i riquesa en relació amb la majoria, també gaudeix d'una creixent influència política. Recordem les portes giratòries que sovint s'estableixen entre les grans empreses, també les financeres, i els governants. D'aquesta manera tenen més bo de fer anar imposant els seus interessos. Com feren, per exemple, en lleis que tant els afavoriren com la que establia que el capital ha de pagar manco impostos que el treball, o en l'anul·lació de la llei Glass-Steagall. Per no parlar dels potents lobbies que tanta influència tenen, o en el fet del finançament que atorguen als grans partits.

En definitiva, ens trobam en una tendència en la qual una minoria de cada pic té més poder i riquesa, distanciant-se de la majoria de ciutadans, que veuen com de cada vegada es queden més endarrerits. Per solucionar-ho, s'hauria de canviar la relació de forces, amb vistes a afavorir polítiques de redistribució de la riquesa, que de ben assegurat serviria per solucionar el problema del creixent endeutament de la gent i de la creixent desigualtat. De resultes també podria significar un augment en la demanda agregada.

6. Conclusió

Al llarg del treball he repassat les principals idees d'Stiglitz tal com les exposa als llibres *El malestar en la globalitzación*, *Los felices 90* y *Caída libre*. La meua intenció ha estat comentar-les de manera crítica, així com intentar donar la meua opinió en referència a la matèria tractada. Hem vist les seves idees en relació amb la globalització, un fenomen que considera potencialment bo, en la mesura que pot servir per estendre la riquesa a tot el món, juntament amb unes institucions i uns

valors més democràtics. No obstant, és totalment realista pel que fa a com s'ha produït en realitat la globalització. D'aquí que critiqui decididament el que considera que ha estat una globalització de l'economia feta de manera injusta i asimètrica, en la que els països occidentals han imposat els seus interessos al dels altres. Uns altres que sovint han patit les conseqüències d'aquesta globalització neoliberal feta sense pensar en les seves necessitats específiques.

Posteriorment hem vist el procés d'auge del que gaudí l'economia occidental, i concretament la nord-americana en la dècada dels 90. Hem vist el gran creixement de sectors com el de les noves tecnologies i del conjunt de l'economia. No obstant, hem vist també la gran desregulació que es va fer a instàncies dels interessos de les grans corporacions, especialment del sector financer. Aquest fet ha estat clau per entendre les crisis financeres i la inestabilitat de l'economia actual. Recordem que a principis del 2000 hi hagué una crisi, així com l'explosió de la bombolla de les tecnològiques. Aquí Stiglitz és molt clar alhora de responsabilitzar les desregulacions d'aquestes conseqüències no desitjades. Les desregulacions permeteren el comportament irresponsable de moltes empreses i l'augment de la desigualtat. El resultat, com hem vist, ha estat una major inestabilitat general.

La qual cosa connecta realment bé amb el darrer llibre que he comentat, *Caída libre*, que explica el procés que ha duit a la Gran Recessió que començà a l'any 2007. Una altra vegada Stiglitz responsabilitza de la gran crisi a les desregulacions del sector financer. Unes desregulacions que els permeteren fer autèntics desastres, com ara l'ús excessiu de derivats financers de conseqüències imprevisibles i que ningú no entenia, les hipoteques tòxiques amb qualificacions AAA, etc. Tot amb la creença mantenguda pels economistes *mainstream* d'uns mercats eficients que serien capaços d'autoregular aquests desastres. Al final, com s'ha vist, no ha estat així, com tampoc fou així en les nombroses crisis financers ocorregudes en les darreres tres dècades. Amb tot, al 2007 el mercat explotà, arrastrat per la caiguda del mercat immobiliari, la qual cosa acabà afectant tota l'economia a nivell internacional. Com si fossin fitxes de dominó col·locades una darrera l'altra, tota l'economia mundial caigué. Les bombolles immobiliàries d'arreu explotaren, i pràcticament tots els sectors de les principals economies quedaren estancats. A partir d'aquí es produïren rescats públics massius que impediren el col·lapse total a l'estil del 29, amb el perjudici clar del sector públic, que per dur a terme els rescats hagué d'incórrer en un deute de conseqüències difícils de preveure⁴⁴. El col·lapse posà de manifesta la poca estabilitat de l'economia global financeritzada, i la necessitat tan urgent, com no es cansa de repetir Stiglitz, de tornar a crear una estructura de regulacions que evitin

44 De fet, n'hi ha que parlen ja d'una bombolla del deute. No seria el primer pic que es produeix, basta recordar la crisi del deute de varis països sud-americans a l'any 1982, o el gran temor que hi hagué durant la Gran Recessió a que l'explosió del deute grec arrossegàs el de les altres economies de la perifèria.

que en el futur més pròxim es torni a produir un desastre com aquest.

6.1 Perspectives de futur

Ara bé, Stiglitz ens diu que aquest marc de regulacions tan necessari no s'ha duit a terme i possiblement no es realitzi. Més enllà de qualque petit canvi, el sistema financer no ha estat regulat com ho hauria d'haver estat. En aquest sentit després del crack del 29 es féu una millor feina, i es veié la necessitat de regulacions, les quals permeteren una major estabilitat a partir d'aquell moment. Ara, en canvi, aquestes regulacions no s'han produït, i Stiglitz ens avisa que el pitjor de tot plegat és que no s'ha acabat fent res destacable per corregir les deficiències del sistema financer i evitar que es produeixin aquests cracks en el futur. De resultes d'aquest fet, pronostica que en el curt plaç tornarem a sofrir inestabilitats financeres. En aquest sentit estic plenament d'acord amb Stiglitz. És d'esperar que a partir d'ara es vagi amb una mica més de compte, al manco durant un cert temps, pel record del que ha passat. Potser tampoc no gaire temps. Però al final el problema no ha estat atacat, i tot fa indicar que les turbulències financeres ens seguiran acompanyant.⁴⁵

Una possible solució, com ja he indicat, seria agafar consciència de la necessitat de crear un marc regulatori del sistema financer, i crear una estructura semblant a la que es creà amb el *New Deal*. I pel que fa al conjunt de l'economia, fóra bo també tornar a polítiques més igualitaristes, que cerquin solucionar el greu problema de la desigualtat. Com diu David Harvey al llibre *El nuevo imperialismo*⁴⁶ necessitam un nou *New Deal* com el de Roosvelt. Això, juntament amb la superació del fals dogma del neoliberalisme, amb un retorn a polítiques més keynesianes a nivell mundial, permetria resoldre un bon grapat de problemes.

Clar que per fer-ho sembla necessari un canvi polític. D'altra banda les elits difícilment abandonaran unes polítiques que els afavoreixen, a no ser que els estralls fossin incommensurables. El més lògic sembla ser que la ciutadania agafi consciència d'aquests problemes i exigisqui una democratització en la governança de l'economia, la qual cosa permetria que es tenguessin més en compte els seus interessos.

Clar que els problemes a que ens enfrontam avui no tenen una fàcil solució. Podem pensar

45 De fet, es podria aprofundir amb aquesta tesi, la de que no hem après res de la gran crisi, i tornam a cometre els mateixos errors que abans. Més enllà del sistema financer, que fa el de sempre, també veim que en un país com Espanya, que basà el seu creixement econòmic en el turisme i el sector de la construcció, durant la crisi es digué que era necessari un canvi en el model productiu. Es parlava d'un canvi de cicle i de la necessitat d'invertir en sectors més productius i qualificats. Però res més lluny de la realitat. Segons les darreres notícies, el dèbil creixement dels darrers temps es torna a basar en la construcció i el turisme. No hem après res.

46 Harvey, David. 2004. *El nuevo imperialismo*. Akal. Madrid.

en el canvi climàtic, la contaminació, l'atur sistèmic, la inestabilitat laboral, etc. El progrés tecnològic ens ha duit a una situació que no sembla sostenible. De cada pic el problema de la contaminació és més greu, i tot i les grans innovacions tecnològiques no es donen gaires passes en la direcció de la substitució d'energies contaminants per energies netes. El mateix es pot dir del creixement de l'atur. L'augment de la productivitat fa que siguin necessaris manco llocs de feina. Tot i que això possiblement tengui solució, a través d'inversions del sistema públic.

Sent realistes, els problemes a que ens enfrontam són difícils de solucionar. Vivim en una societat de risc, on els grans accidents són una possibilitat constant. Les guerres són avui més perilloses que mai, i a nivell mundial sempre hi ha qualche tipus d'enfrontament bèl·lic. En definitiva, tenim molts de reptes de cara al futur, farem bé d'agafar-nos-els seriosament.

Bibliografía

Harvey, David. 1977. *Urbanismo y desigualdad social*. Siglo XXI. Madrid.

— 2004. *El nuevo imperialismo*. Akal. Madrid.

— 2007. *Breve historia del neoliberalismo*. Akal. Madrid.

Keynes, John Maynard. 1993. *Teoría general de la ocupación, el interés y el dinero*. Planeta de Agostini. Barcelona.

Krugman, Paul. 2012. *¡Acabad ya con esta crisis!* Crítica. Barcelona.

López Hernández, Isidro y Rodríguez López, Emmanuel. 2010. *Fin de ciclo. Financiarización, territorio y sociedad de propietarios en la onda larga del capitalismo hispano (1959-2010)*. Traficantes de Sueños. Madrid.

Minsky, Hyman P. Ph.D., "Can "It" Happen Again? A Reprise" (1982). Hyman P. Minsky Archive. Paper 155.

Riutort Serra, Bernat. 2001. *Razón política, globalización y modernidad compleja*. El viejo topo. Barcelona.

— 2014. *La gran ofensiva. Crisis global y crisis de la Unión Europea*. Icaria. Barcelona.

Roncaglia, Alessandro. 2006. *La riqueza de las ideas. Una historia del pensamiento económico*. Prensas universitarias de Zaragoza. Zaragoza.

Stiglitz, Joseph. 2003. *Los felices 90. La semilla de la destrucción*. Taurus. Buenos Aires.

— 2004. *El malestar en la globalización*. Santillana. Madrid.

— 2011. *Caída libre. El libre mercado y el hundimiento de la economía mundial*. Punto de lectura.
Madrid.